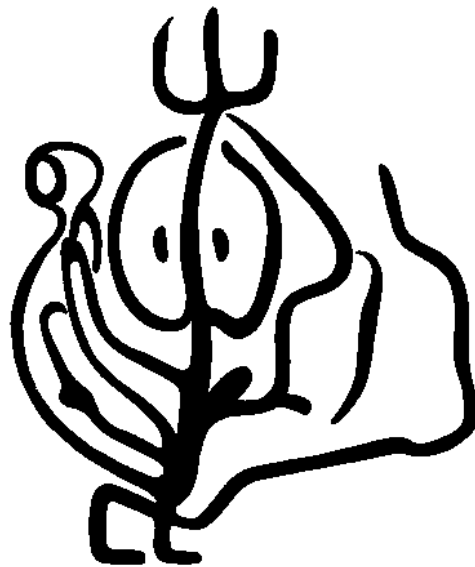

Գրիբոր Վահանյան, Վահան Վահանյան

ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒՆՅԱՆ ՔԱՐԵ ՏԱՐԵԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1993 - թ. Երևան - 2006

ՆԵՂԻՆԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

Ի՞նչ լեզվով են խոսել մեր նախնիները եւ ի՞նչ լեզվով են խոսել բիբլիական Ադամն ու Եվան:

Մինչեւ բիբլիական ջրհեղեղը եւ մինչեւ բաբելոնյան խառնաշփոթը ժողովուրդները խոսել են ընդհանուր եւ բոլորին հասկանալի նախալեզվով, նրանք նաեւ միասնական հավատ են ունեցել: Այնուհետեւ լեզուները փարանջարվել են: Տարանջարվել է եւ հավատը: Նազարամյակներ անցան, գուցե եւ մի քանի փասնյակ հազարամյակ...

Այս գիրքը մի փորձ է՝ հիմնել առաջին «քարը», վերականգնել այսպես կոչված «քարե լեզվի» արմարական բառարանի մոդելը: Լեզու, որը հազարամյակների ընթացքում ձեւավորվել է հնագույն մարդու գիտակցության մեջ:

Գիրքը հրավիրում է ընթերցողին նմանակել առաջին գաղափարները եւ մտքերը, որոնք հիմք են դարձել մարդկային գործունեության փարբեր բնագավառներին առնչվող բառերը «կառուցելու» համար: Եւ ակնհայտ կդառնա շարերին, որքան ընդհանուր բան ենք ունեցել մենք, որքան ընդհանուր բան կարող է մեզ սպասել: Եւ եթե գեթ մեկ մարդ փոխի իր վերաբերմունքը հայոց լեզվին, ըստ արժանվույն գնահատի այն, ուրեմն, հեղինակը հասել է նպատակին:

* * *

Իմ գիրքը միանշանակ չի ընդունվի, ոմանց մոտ կառաջացնի ժպիտ կամ քմծիծաղ, ուրիշները ուրախություն, լույս ու ջերմություն կզգան: Ինչ-որ մեկը հպարտությամբ կհամակվի իր անցյալի նկատմամբ: Մեկը կդառնա ավելի խելոք ու ազնիվ, իսկ մյուսը՝ պարզապես հարուստ: Այդպես է նաեւ կյանքում. մեկին դուր է գալիս ձյունը, մյուսին՝ անձրեւը, երրորդին՝ վառ եւ ջերմ արեւը: Ինչ-որ մեկը սիրում է իշխանություն, թանկարժեք իրեր, կուռքեր, իսկ ուրիշը՝ ապրել ըստ ավանդույթների եւ ճանաչել ճշմարտությունը:

Այս գիրքը ես նվիրում եմ փակավիճ չճանաչված եւ անհայտ մեր նախնիների հիշատակին, քանի դեռ նրանց գեները, մտորումները, ձգտումները, ոգին եւ հոգսերը, սերը, փաղանդը, բարությունն ու մեծությունն ապրում են մեզանից յուրաքանչյուրի մեջ:

Ես նվիրում եմ այս գիրքը մեր հեպնորդներին, որոնք, կարդալով այն, ավելի մոտ կդառնան մեզ, կիմաստավորեն մեր անցած կյանքի ուղին՝ գեթ մեկ ակնթարթ պատկերացնելով մեր մտքերը, ուրախություններն ու հոգսերը:

Սիրե՛ք, Նայրենիքը՝ այն միակն է:

Մի՛ լքե՛ք, Նայրենիքը՝ այն միակն է:

Զիս ճանաչե՛ք, Նայրենիքը, նրա լեզուն

Եւ կճանաչե՛ք Ձեզ՝ իմաստավորելով կյանքը քարե...

Գրիքոր Վահանյան,
ք. Երեւան, մայիս, 1993թ.

ՆԱԽԱԲԱՆ

Աստվածաշնչում կարդում ենք. «Սկզբում եղել է խոսքը»: «Բառեր, բառեր, բառեր» - պարզ կրկնողությամբ Նամեթի շուրթերով արտահայտել է Շեքսպիրը: Մակայն, համենայնդեպս մեր լեզվում, գոյություն չունի ավելի փարոդունակ և պարկերավոր բառակապակցություն, քան՝ «Քաղաքակրթության քարե փարեգրությունը»:

Ես՝ բոլոր առումներով հանդերձ, անհանգստության խորը զգացումով ընդունեցի Գրիգոր Արշալույսի Վահանյանի սքանչելի սրեղծագործության նախաբանը գրելու և ընթերցողի ուշադրությանը ներկայացնելու առաջարկը:

Քաղաքակիրթ մարդկությունը միայն սկսում է, բայց դեռ երկար պետք է գիտակցի քարի և քարե մշակույթի իմաստը, որը ընկած էր նոր ծնունդ առնող նախնադարյան համայնական հասարակարգի և վաղ քաղաքակրթությունների ծիլերի հիմքում: Եվ հենց այսպեղ է, որ մարդկությունը իր հայացքը ուղղում է Նայաստանին և Նայկական լեռնաշխարհին, ինչպես քաղաքակրթության բնօրրանի:

Դեռ 1950-ական թվականներին լենինգրադցի սառցագետ Կուզնեցովը հայրնագործեց, որ վերջին սառցակալումները Նայկական լեռնաշխարհում ուշացել են. սառցակալումը բոլոր կողմերից ճնշելով նախնադարյան համայնքները պետք է, որ նրանց կուտակեր Նայկական լեռնաշխարհում, որպեսզի հետո նորից այսպեղից փարածվեին /վերաբնակվեին/:

Այդ բնական երևույթների արձագանքները, ինչպես ես ենթադրում եմ հանդիսանում են Աստվածաշնչում այն վկայակոչումները, որ դրախարձ՝ Եղեմ երկիրը գտնվում է Նայաստանում, որտեղից սկիզբ են առնում Տիգրիսը, Եփրատը, Արաքսը և Քուռը: Այսպեղ հայրնվեց նախամարդը՝ Ադամը /«ադա» հայերեն նշանակում է «մարդ», «ամ»-ը հայկական անվանական հոդն է. համեմատելք՝ «Արամ», «Ամրամ», «Արգամ» և այլն/:

Նայաստանի հեղ /Արարատ լեռան հեղ/ կապված կա լեգենդ՝ Նոյան Տապանի և Նոյի սերնդի վերաբնակեցման մասին: Ի դեպ Արարատը՝ «ամենաբարձր լեռնագագաթն է աշխարհում», համեմատված. Արաքսի հովտում՝ լեռան հարաբերական բարձրությունը կազմում է մոտ 4,5 կմ:

Սառցալուգիայի և Աստվածաշնչի փոխադրված լավ համապատասխանում են լեզվագիտության փոխադրվածներին: 1960-ական թվականների սկզբին հայկական լեզվաբան, ակադեմիկոս Արարատ Դարիբյանը հայրնագործեց, որ հայոց լեզվում, ներառյալ բարբառները, հանդիպում են բոլոր բաղաձայնային խմբերը /բաղաձայնների փոխկապվածությունը/, որոնք բնորոշ են հնդեվրոպական լեզուների ընդհանրիկ խմբերին: Խնդիրը կայանում է հետևյալում, որ յուրաքանչյուր լեզվական դաս, որն ընդգրկված է այս խմբերում, ունի բաղաձայնային խմբերին յուրահատուկ սահմանափակ քանակություն, բացառությամբ՝ հայոց լեզվի, որտեղ համարել հանդես են գալիս բոլոր բաղաձայնային խմբերն անխափր:

Դեռ 1960թ., ծանոթանալով Դարիբյանի ուսմունքին, ես արեցի հետևյալ եզրակացությունը, որ հենց այսպեղ է կայանում լեզվաբանական ապացույցը առ այն, որ հնդեվրոպացիների հայրենիքը հանդիսանում է Նայկական լեռնաշխարհը:

Դրանից բացի, ես ցույց փակեցի, որ ժամանակակից հայկական բարբառները պարունակում են այն նույն բաղաձայնային խմբերը, որոնք յուրահատուկ են նաև Նայաստանից դեպի հյուսիս փարածված լեզուների դասերին: Արևելյան հայկական բարբառները պարունակում են այնպիսի բաղաձայնային խմբեր, որոնք յուրահատուկ են նաև՝ պարսկական, փառսկական,

քրդական և հնդկական արևելյան լեզուների դասերին: Արևմտյան հայկական բարբառները պարունակում են այնպիսի բաղաձայնային խմբեր, որոնք յուրահայտուկ են՝ ռոմանական, անգլո-սակսոնական և այլ լեզուների դասերին:

Ներևաբար, հասարապետ կարող ենք ասել, որ հնդեվրոպացիների հայրենիքը գտնվել է Նայկական լեռնաշխարհում, ուստի կարիք չկա հետալսու գործածել «Ննդեվրոպական լեզուների խմբեր» տերմինը, այլ հարկավոր է օգտագործել նոր, ավելի կոնկրետ և ծագումնաբանորեն /գենետիկորեն/ հիմնավորված պարզ տերմին՝ Նայկական լեզվական խումբ, դրանում պահպանելով Նայկական դասը:

Լեզուների խմբերի որոնման կենտրոնը շեղող հասկացություն չէ և անմիջականորեն կապված է քաղաքակրթության զարգացման հետ: Ահա, թե ինչպիսի համաշխարհային-պարմական նշանակություն է ձեռք բերում Նայասպանը Ք. Ա. III-II հազարամյակում.

1. Քարի, պղնձե-բրոնզի և երկաթի դարերի նոր ծնունդը:
2. Ձիու ընտելացումը, անվաճաղ անիվներով կառքի պատրաստումը:
3. Աշխարհում առաջին հիերոգլիֆական այբուբենի ստեղծումը:
4. Տասնյակների թվային համակարգի ստեղծումը և գրոյի հայտնագործումը:
5. Երկնակամարի բաժանումը համաստեղությունների և «Կենդանակերպի նշանների» անվանումը:
6. «Պարանի կանոնի /ուղիղ անկյան կառուցումը/» հայտնագործումը և «Պյութագորեսի թեորեմները», այսինքն՝ ներքնաձիգի քառակուսին հավասար է էջերի քառակուսիների գումարին:
7. «Լուսնի գաղտնիքների» բացահայտումն ու մեկնաբանումը, Արեգակի և Լուսնի խավարումների փուլերի համակարգերի հայտնագործումը: Առաջին պղնձե-բրոնզաձույլ «Տիեզերքի նմուշօրինակի» կառուցումը:
8. Գորգագործական հասարակ հայտնագործումը:
9. Գավանապլաստիկայի /մետաղի պատումը մետաղով, քացախաթթվի բաբում /հայտնագործումը:
10. Ամարանդի, ցորենի, գարու, խաղողի, ծիրանի, նռան, խնձորի և այլ բույսերի մշակումը:

Նայասպանում «*քարի դարի*» ծնունդով՝ Ք. Ա. XV-X հազարամյակում, սկիզբ դրվեց գրանիտի, փուֆի, բազալտի, չեչաքարի /պեմզա/, սաքանի եղունգի /օբսիդիան/ կիրառումը: Նիշեցման կարգով նշեմ, որ Նայկական լեռնաշխարհը, որպես մի բուռ հրաբխային գոյակցություն է /երկրաբանի լեզվով արտահայտված/, որի միջին բարձրությունը ծովի մակերևույթից կազմում է 1700-1800մ, ավելի բարձրադիր է, քան Անատոլիական բարձրավանդակը արևմուտքում, և Պարսկականը՝ արևելքում: Նայկական լեռնաշխարհի գործող հրաբուխների լավայի, մոխրի, ֆումարոլ - գազային բխվածքը /արտահոսվածքը/ և այլն, նշված են հին հայկական, և ոչ միայն հայկական ձեռագրերում:

Ներևաբար, երբ, հանկարծ անհետացած քաղաքակրթությունները սկսեցին նկարագրել իրենց ապրումներով և սիրագործություններով լի առօրյան, երբ մենք անսպասելիությունից հմայված, կանգ առանք իրենց անմահ լեզվի անմար լույսի, փոշեծածկված, կարծրացած ադամանդի փշրանքների մեծաբեկոր հայկական նկարչական նամակի՝ այժմագրերի, հիերոգլիֆների, պարկերագրերի, այբբենական նամակների առջև, այդ պահին իր ամբողջ հասակով մեր առջև հառնեց և պարտադրաբար իր մասին իմաց փվեց Նախնադարյան մարդը: Եվ այդ ժամանակ մենք իրավասու ենք հենց այս փաստը կոչել դարի հրաշք, և ոչ մեզ համար սովորական դարձած. ապոմի միջուկ և փիեզերք ներթափանցելու հզոր միջոցները, այլ

անհայրացած նախնադարյան քաղաքակրթությունների հայրնաբերումը, դրանց ըմբռնումը և վերակենդանացումը:

Մեզ՝ վկաներիս, որ անցյալում ականապես չենք եղել մարդկության չրեանված գիտա- փնտնիչական առաջընթացին, այսօր՝ շփացած ծով գրքերի և փաստաթղթերի հսկա քանակությունից, դժվար է պարկերացնել, որ մարդիկ հազարամյակներ շարունակ գրել են քարին և կարդացել, շոյել քարե տարեգրության խորդուբորդ կազմերը, փայփայել և պահպանել դարավոր ու վիթխարի քարե գրադարանները:

Ուրեմն, եկեք խոնհարիվենք քարի առջև և հարզանքի տուրք տանք այս հավաքարիմ բարեկամին՝ Նախնադարյան մարդուն, բնության տարերքներից պահող և պահպանող, քչով բավարարվող, որ կարողացել է արտացոլել և մինչև մեր օրերը հասցնել նախնադարյան հասարակության մտորումները, տենչանքները, սխրագործությունները, որպես ճանաչման սկզբնաղբյուր:

Խեղացի քարեր...

Նրանց կողոպտել են նվաճողները, վերածել են ավազի և փոշիացրել են բնության տարերքները: Սակայն նրանք չոչնչացան, պահպանվեցին և պահվեցին մինչև մեր օրերը:

Քաջարի քարեր...

Նրանք նման են ալեհեր, իմաստուն և հավերժական ծերունիների: Նրանց հարկավոր է պահպանել:

Ով գեթ մեկ անգամ շուրթերով հպվել , սեղմվել է դեմքով դրանց իմաստության կենդանի աղբյուրին, առհավետ կկրի դրանց բարությունը, ջերմությունը, խստաշունչ մինչև արցունքների հասնող քնքշությունը: Այդ դրանք են, որ գոյարևելով հազարամյակներ, հանդիսանում են մարդկային կյանքի միակ վկաները:

Դրանք այնքան շատ չեն:

Դրանց պետք է պահպանել:

Մուրր քարեր...

Ուշագրավ են Գ. Ա. Վահանյանի կողմից կատարված այս ծավալուն և ընդգրկուն հետազոտությունները, որոնք դասվում են այն եզակի երևույթների շարքին, որը վերաբերվում է ոչ միայն խոսքի իմաստաբանությանը, այլ նաև Նայկական լեռնաշխարհի քաղաքակրթության պարմության զարգացմանը, որպես մարդկության բնօրրանի:

Աշխատությունը, առաջին հերթին, զարմացնում է իր սրբեղծագործական նորարարությամբ: Թե՛ նախկինում, և թե՛ ներկայումս այս ուղղությամբ չեն կատարվել հետազոտություններ, ուստի Գ. Ա. Վահանյանը չունի նախորդներ: Նա արդարև հանդիսանում է քարի պարմության Կոլոմբոսը, առաջին հայրնագործիչը, այդ բնագավառում, որտեղ թվում էր, թե վաղուց ամեն ինչ արդեն ասված է /ուսումնասիրված է/:

Ես չեմ պատրաստվում քննարկել հետազոտության անժխարելիությունը լեզվաբանական վերլուծության տեսանկյունից, որը փվյալ աշխատության համար այնքան էլ կարևոր չէ: Ինձ զարմացնում է գիտնականի հարուստ երևակայությունը. քարե մշակույթ երևույթի բազմակողմանի ընդգրկումը, զարմանալի է նաև վերլուծության լայնաչափությունը, և վերջապես զարմանալի են՝ արված կոնկրետ, կարճ և կտրուկ դատողությունները, նպատակասլաց եզրահանգումները: Այստեղ հեղինակը քայլում է հնդեվրոպական լեզվագիտության հանճարեղ հիմնադրի՝ /Մեյի հետ համատեղ/ Նրաջյա Աճառյանի հետքերով:

Ընթերցելով գիրքը, մենք բավականություն ենք ստանում հեղինակի կողմից կատարված քրտնաջան աշխատանքից, զինվում Նին աշխարհի ճանաչողության նոր գիտելիքներով, նոր գաղափարներով, նոր. ես կասեի՝ ապրումներով /հույզերով/: Գ. Ա. Վահանյանի ուսումնասիրության արդյունքները բանաբաղաձո և արդեն հայրնի աշխատությունների կրկնողություն չեն: Սա՝ բառիս լայն իմաստով, մի ընտիր սրբեղծագործություն է. իր, իսկ խորությամբ և վեհությամբ: Նեղինակի բարեխղճությունը, որպես հետազոտողի, անմնացորդ նվիրումով հանճարեղ գիտնական-վերլուծողի նման, հենվում է լայնությամբ և խորությամբ կատարված համընդհանուր և կոնկրետ հետազոտությունների վրա:

Գ. Ա. Վահանյանը գիրքության «*քաջարի և անրասիրտ*» ասպետ է, և ես հիացած եմ նրանով:

Նա ուղեկցում է մեզ դեպի քարե քաղաքակրթության ոսկե ակունքների նախասկիզբը և վկա դարձնում՝ Արեգակի ծագմանը, լուսաբացին՝ մանուկ բնության արթնանալուն, մարդու կողմից աշխարհի ճանաչելիությանը:

Գ. Ա. Վահանյանը օժտված է զարմանալի բնատուր շնորհներով և ազնվաբարո որակներով: Խոնարհվում եմ կատարված սրեղձագործական աշխատանքի առջև:

Այվազյան Սուրեն

Նախորդ

Նաջորդ

Բովանդակություն

Քաղաքակրթության քարե փարեգրությունը

© ArcaLer

ՅԵՒԻ նձԿՅ ԱՄԻ Յ նմ»նՅ Ի – 2010